

توسعه پایدار مناطق مرزی مبتنی بر استراتژی فرصت محور (نمونه موردی : منطقه مرزی ایران و جمهوری خودمختار نخجوان)

دکترهادی اعظمی^۱، دکتر سیده‌های زرقانی^۲، محسن سلطانی^۳

دانشگاه فردوسی مشهد

sorena_698842@yahoo.com

چکیده:

توسعه پایدار مناطق مرزی به منظور بهره‌وری مطلوب و متناسب از مزیت‌های این مناطق در راستای منافع ملی و در چارچوب توسعه و امنیت کشور به گونه‌ای که هر یک از این مناطق متناسب با قابلیت‌ها، نیازها، محدودیت‌ها و تهدیدات مربوط به امنیت و دفاع در آن از طیف مناسبی از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و امنیتی برخوردار بوده و امکان رشد مادی و معنوی را برای ساکنان مرز فراهم سازد از ضروریات است. یکی از مهمترین علل عدم توسعه پایدار و آسیب‌ها و تهدیدهای مناطق مرزی، عدم وجود استراتژی منسجم و کارآمد در مدیریت مناطق مرزی است. عدم وجود استراتژی منسجم سبب شده که بیشتر برنامه‌ها و راهکارهایی که با هزینه‌های فراوان مالی و انسانی جهت بهبود و توسعه نواحی مرزی طراحی شده به موفقیت نینجامد. از جمله مهمترین استراتژی‌ها به منظور مدیریت و توسعه نواحی مرزی، استراتژی فرصت محور می‌باشد که در این استراتژی وزن سنگینی به فرصت‌سازی و فرصت‌زایی مناطق مرزی داده می‌شود. شرایط ژئوپلیتیکی، جغرافیایی و ارتباطی ایران بویژه در شمال غرب کشور، امکانات و منابع زیادی را در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و... قرار داده که عدم استفاده از این فرصت‌ها، سیکل معیوب عدم توسعه یافتگی را در نواحی مرزی کشور به ارمغان آورده است. مقاله حاضر به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است و پس از اتمام فرآیند تحقیق مشخص شد که فرصت‌های موجود برای ایجاد توسعه پایدار در مناطق مرزی همجوار با جمهوری نخجوان، در عرصه‌های کشاورزی، تجاری و گمرکی، صنعت و معدن، توریسم و ارتباطی و حمل و نقل قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار مرزی، استراتژی فرصت محور، ایران، نخجوان

^۱ دانشیار جغرافیای سیاسی

^۲ دانشیار جغرافیای سیاسی

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی (نویسنده مسئول)

۱- مقدمه:

نوار مرزی شمال غربی کشور ایران با جمهوری خودمختار نخجوان، شامل دو استان آذربایجان غربی و شرقی بوده که طول این مرز مشترک ۲۰۴ کیلومتر می‌باشد. (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۲۹۶) منطقه آذربایجان با توجه به ویژگی‌های طبیعی و شرایط خاص محیطی و امکانات بالقوه اقتصادی، دارای ویژگی‌های اقتصادی مهمی می‌باشد، از جمله اینکه صنعتی بوده و عمده صنایع این منطقه را صنایع مواد غذایی، آشامیدنی، نساجی، تولیدات فلزی و ماشین‌آلات شامل می‌شود. (صفوی، ۱۳۷۸: ۱۰۵) و از نظر ارتباطی نیز منطقه مرزی شمال غربی ایران تنها راه ارتباط زمینی مستقیم بین نخجوان و سرزمین مادری آن یعنی کشور جمهوری آذربایجان محسوب می‌شود. جمهوری خودمختار نخجوان با مساحت ۵۵۰۰ کیلومتر مربع، پس از فروپاشی شوروی و وقوع بحران قره‌باغ تنها از طریق نواحی مرزی ایران با خاک اصلی در تماس می‌باشد و حتی با وجود مرز استراتژیک ۱۱ کیلومتری با ترکیه، اما اغلب نیازمندیهای خود را از طریق ایران تامین می‌کند از جمله: سوخت، گاز و برق و نیازمندیهای غذایی و... (دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۷: ۳۷). از سال ۱۹۹۵ میلادی به بعد اصلاحات اقتصادی در نخجوان به سرعت دنبال شد و رشد سریعی در تولیدات صنعتی مانند: صنایع سبک و ساختمانی و تولیدات کشاورزی صورت گرفته است (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۳۱۶). با توجه به ظرفیت‌های اقتصادی موجود در منطقه مرزی شمال غربی ایران و نخجوان، می‌توان با ایجاد و گسترش مبادلات اقتصادی در زمینه‌های زیر، نسبت به ایجاد توسعه پایدار و همه‌جانبه در منطقه مرزی شمال غرب ایران اقدام نمود:

- تجاری و گمرکی: رفع مشکلات بازارچه‌های مشترک مرزی مثل جلفا و پلدشت، توسعه همکاری‌های منطقه‌ای بین استانهای همجوار در زمینه تجارت، اجرای موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی، همکاری در زمینه مبارزه با قاچاق کالا در نواحی مرزی، گسترش تجارت چمدانی
- صنعتی و تکنولوژیکی مانند سرمایه‌گذاری در زمینه‌های ایجاد صنایع تبدیلی
- حمل و نقل و ارتباطات و امور زیربنایی
- گسترش توریسم
- و در نهایت، همکاریها در زمینه کشاورزی.

۲- بیان مسئله:

ایران و جمهوری خودمختار نخجوان خط مرزی مشترک ۲۰۴ کیلومتری دارند. نخجوان پس از وقوع بحران قره‌باغ بین دو کشور آذربایجان و ارمنستان، تنها از طریق نوار مرزی شمال غربی ایران با خاک اصلی در ارتباط است و با وجود داشتن مرز کوتاه ۱۱ کیلومتری با ترکیه از طریق پل صدرک (که در تیررس توپخانه ارمنستان است)، نسبت به تامین نیازهای خود به ایران وابستگی ژئوپلیتیکی دارد، که این امر بستر مناسبی را برای فرصت‌سازی به منظور ایجاد توسعه پایدار در نوار مرزی همجوار با نخجوان پدید آورده است. سوال اصلی مقاله این است که فرصت‌های ناشی از مجاورت ایران با جمهوری خودمختار نخجوان به

منظور ایجاد توسعه پایدار در مناطق مرزی شمال غربی کشورمان کدامند؟ و براین اساس چه راهکارهایی پیشنهاد می شود؟

۳- روش تحقیق:

روش تحقیق این مقاله توصیفی-تحلیلی است، اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش کتابخانه ای و مراجعه به منابع معتبر، کتب و پایگاههای اطلاع رسانی نهادهای رسمی مرتبط با موضوع مقاله گردآوری شده است.

۴- مفاهیم و نظریات تحقیق:

۴-۱) مفاهیم:

۴-۱-۱) توسعه پایدار:

تعاریف متعددی از توسعه پایدار ارائه شده است اما اکثر این تعاریف شباهت فراوانی به هم دیگر دارند که به چند نمونه اشاره می شود: توسعه پایدار توسعه ای می باشد که نیازهای فعلی را بدون خدشه دار کردن توانایی نسل آینده برای برآورده ساختن نیازهای خود، برآورده می کند (جنیفر الیوت، ۱۳۷۸: ۵۷) توسعه ای که درصدد فراهم آوردن ابزاری است که بتواند به پنج نیاز اساسی پاسخ دهد: تلفیق حفاظت و توسعه ۲. تامین نیازهای اولیه زیستی انسان ۳. عدالت اجتماعی ۴. خودمختاری و تنوع فرهنگی بر حفاظت یگانگی. (میراب زاده، ۱۳۷۳: ۳۹)

اهداف توسعه پایدار عبارتند از: افزایش رشد، رفع نیازهای ضروری برای اشتغال، غذا، انرژی، آب، بهداشت و حفاظت منابع طبیعی، مدنظر قرار دادن توأم محیط زیست و اقتصاد در تصمیم گیری ها و مشارکتی کردن توسعه. (رحمانی، ۱۳۷۴: ۵۳)

۴-۱-۲) مرز:

مرزها تا حدودی مانند چیزی خطی توصیف شده اند، در حقیقت مرزها در جایی بوجود می آیند که فصل مشترک های عمودی میان حاکمیت های کشوری از سطح زمین می گذرد. (مویر، ۱۳۷۹: ۲۸۱) مرز به پدیده ای فضایی اطلاق می شود که منعکس کننده قلمرو حاکمیت سیاسی یک دولت بوده و مطابق قواعدی خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا و... مانع ایجاد می کند. (درايسدل، ۱۳۷۴: ۱۰۱)

۴-۱-۳) کارکردهای مرز:

مرزها تعیین کننده قلمرو و حدود واحدهای سیاسی بوده و پهنه های قدرت و حاکمیت ها را معین می نمایند. مرزها با رسمیت بخشیدن به حوزه های جغرافیایی و حقوقی کشورها، سبب تثبیت اقتدار و تحکیم حاکمیت دولت در پهنه های جغرافیایی میشود. مرزهای بین المللی نه تنها امنیت ملت یک کشور و سرزمین را تامین می کند بلکه در شکل دهی مناسبات سیاسی و اقتصادی میان حکومت ها نقش برجسته ای دارند. مرزها ممکن است کارکرد جداکنندگی و یا پیوند دهنده داشته باشند. حافظ نیا کارکردهای پنجگانه

ای را برای مرزها قائل می‌باشد که عبارتند از: جداکنندگی، یکپارچه سازی، تفاوت سازی، کشمکش و ارتباط. (حافظ نیا، ۱۳۷۹: ۱۹۲).

۴-۱-۴) نخجوان:

جمهوری خودمختار نخجوان، سرزمینی است در شمال غربی ایران، هم مرز با استان های آذربایجان غربی و شرقی که از نظر تقسیمات سیاسی جزو جمهوری آذربایجان است و بدلیل جدایی از خاک اصلی این کشور بصورت خودمختار اداره می‌شود. نخجوان از شرق با ارمنستان (۲۲۴ کیلومتر مرز مشترک)، در غرب با ترکیه (۱۱ کیلومتر) و از جنوب با ایران (۲۰۴ کیلومتر) همسایه میباشد. مساحت آن ۵۵۰۰ کیلومتر مربع معادل ۶/۴ از کل مساحت جمهوری آذربایجان می‌باشد (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۲۹۶). جمعیت آن در سال ۲۰۱۱ میلادی ۴۱۰۱۰۰ نفر بوده است (www.world bank.org).

۴-۲) نظریات تحقیق:

۴-۲-۱) استراتژی فرصت محور:

در این راهبرد وزن سنگینی به فرصت سازی در مناطق مرزی داده می‌شود. ایده آل ترین شیوه مدیریت و اداره مرز، بهره مندی حداکثری از فرصتها و امکانات مرزی است که براساس آن توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق مرزی بوجود خواهد آمد. براساس این تفکر قرار دادن مرزها در حصار امنیتی و حفاظت شدید نظامی باعث از بین رفتن فرصت ها و عدم استفاده از امکانات و ظرفیت های بالقوه شده و در نتیجه بر مناطق مرزی یک سیکل معیوب عدم توسعه یافتگی و فقر را به ارمان می‌آورد. (اخباری و نامی، ۱۳۸۹: ۴۶)

۴-۲-۲) نظریه رابرت ماندل:

رابرت ماندل امنیت اقتصادی در مناطق مرزی را به توان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم از طریق تامین کالاها و خدمات از طرق داخلی و حضور در بازارهای بین المللی می‌داند. از نظر وی حرکت به سمت تمرکززدایی، اصلاح ساختار اقتصادی مناطق مرزی، گسترش شبکه مواصلاتی کشور از مرکز به شهرهای مرزی، بهره گیری از ظرفیت سرمایه گذاری خارجی و نوآوری در بین ساکنان مناطق مرزی، می‌تواند به امنیت اقتصادی در مرزها کمک کند. (اخباری و نامی، ۱۳۸۹: ۶۵).

۵) یافته های تحقیق:

۵-۱) کشاورزی:

بخش کشاورزی از بسترهای اصلی ایجاد توسعه ای همه جانبه در نوار مرزی همجوار با جمهوری نخجوان می‌باشد. ابتدا به پتانسیل موجود در این بخش می‌پردازیم: محصولات کشاورزی در نخجوان عمدتاً شامل: غلات، نباتات صنعتی، سیب زمینی، چغندر قند (باکمک ایران) و محصولات باغی شامل میوه های هسته دار و سیب و انگور میباشد. محصولات کشاورزی نخجوان پس از ۱۹۹۵ و آغاز اصلاحات اقتصادی رشد فراوانی داشته است. (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۳۱۷). با وجود این، این جمهوری در تامین بسیاری از نیازمندیهای خود از جمله غله نیازمند واردات است (همان: ۳۲۶) و با توجه به اینکه مناطق مرزی شمال غربی ایران نیز از نظر محصولات کشاورزی بویژه گندم، نباتات علوفه ای و چغندر قند و همچنین از نظر میزان تولید، تنوع و

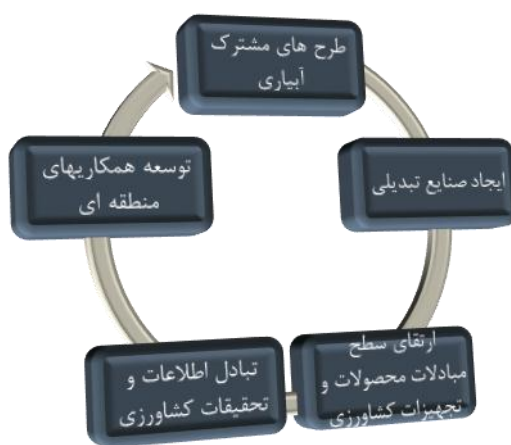
مرغوبیت میوه پتانسیل فراوانی دارد (صفوی، ۱۳۷۸: ۱۰۵)، در رابطه با استفاده از ظرفیت های کشاورزی برای ایجاد توسعه پایدار در مناطق مرزی همجوار با نخجوان میتوان در زمینه های ذیل اقدام نمود:

- تبادل اطلاعات و تحقیقات کشاورزی و ایجاد صنایع تبدیلی در نواحی مرزی شمال غرب کشور، بعنوان نمونه اقدام اداره کشاورزی آذربایجان غربی در به زیر کشت بردن هزار و ۲۰۰ هکتار از اراضی نخجوان به کشت چغندر قند و تشویق کشاورزان به صدور محصول تولیدی به ایران برای تبدیل به فرآورده های جانبی (خبرگزاری ایرنا مورخ ۱۰/۱۲/۹۲) زیرا در حال حاضر محصول تولیدی جهت فراوری به ترکیه ارسال می شود (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۳۱۷)

- افزایش مبادله محصولات و تجهیزات کشاورزی و شیلات (دفتر مطالعات سیاسی و بین الملل، ۱۳۸۷: ۲۵۸).

- توسعه همکاری های منطقه ای بین استان های مرزی شمال غرب کشور و نخجوان در زمینه کشاورزی و همچنین ایجاد نمایشگاه های مشترک عرضه محصولات (همان: ۲۵۴).

- سرمایه گذاری مشترک برای احداث واحدهای صنعتی به منظور تبدیل محصولات کشاورزی به فرآورده های صادراتی با ارزش افزوده بالاتر در مناطق مرزی همجوار
- سرمایه گذاری برای اجرای مشترک طرح های آبیاری مانند احداث سدهای ذخیره ای جهت افزایش سطح زیر کشت محصولات کشاورزی (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۳۱۹).

نمودار ۱: راهکارهای استفاده از فرصت های موجود در بخش کشاورزی برای ایجاد توسعه پایدار در نواحی مرزی (نمودار از نگارندگان)

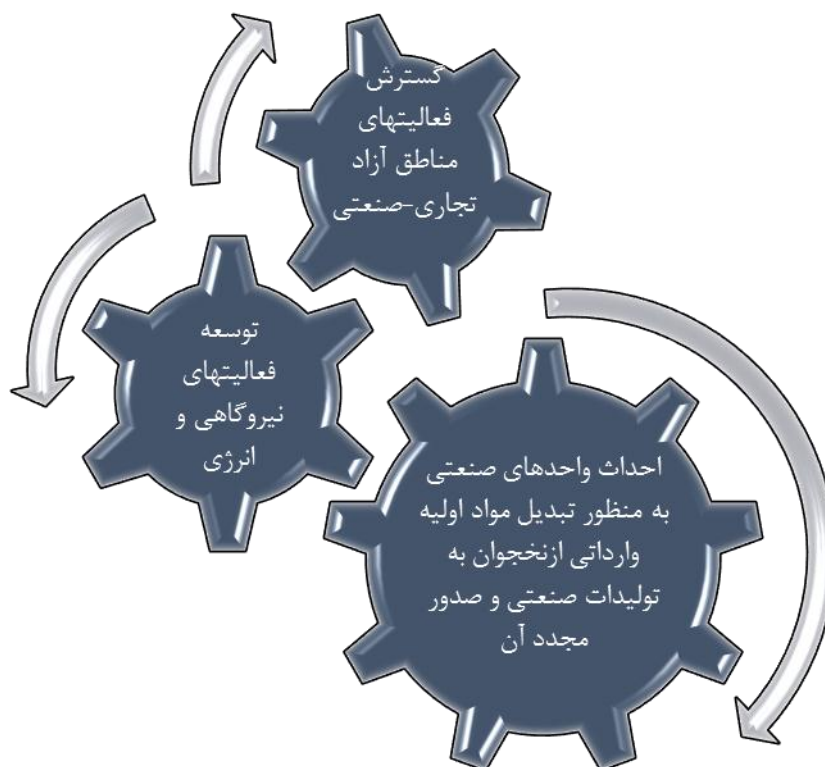
۲-۵) صنعت و معدن:

از نظر معدنی نخجوان بسیار غنی میباشد. حدود دوسوم مساحت آن کوهستانی است که در آنها معادن فلزات و شبه فلزات فراوان وجود دارد مانند: نقره، سرب و روی و سنگهای ساختمانی مانند: مرمر و تراورتن که برای بهره برداری از آنها نیاز به سرمایه گذاری است که نخجوان فاقد آن است و با همکاری ایران میتواند

بسیاری از مسائل خود را در این زمینه رفع کند (همان: ۳۱۱-۳۲۶). با توجه به توانمندی بالای ابران در بخش صنعت و معدن، راهکارهایی که در این زمینه پیشنهاد می‌شود عبارتند از:

در این زمینه میتوان با احداث واحدهای صنعتی مانند صنایع ساختمانی و کارگاههای نقره کاری در مناطق مرزی، مواد خام وارداتی از نخجوان را به تولیدات آماده صنعتی و با ارزش افزوده بالاتر تبدیل کرد و به بازارهای هدف داخلی و خارجی صادر کرد. به عبارتی استفاده از منابع اولیه و خام نخجوان (پیشگاهی فرد و موسوی فر، ۱۳۸۹: ۱۸۵) با توجه به اینکه ارتباط نخجوان با جمهوری آذربایجان تنها از طریق مناطق مرزی ایران صورت می‌گیرد و بسیاری از نیازهای آن مانند سوخت و انرژی الکتریسیته از ایران تامین می‌شود، میتوان با احداث نیروگاه‌های تولید الکتریسیته بر روی ارس (با توجه به تخصص کشور در زمینه نیروگاهی) ضمن تامین برق مورد نیاز نخجوان، به اشتغال زایی و توسعه نواحی مرزی همجوار با این جمهوری اقدام کرد. (صدیق، ۱۳۸۳: ۱۲۳). گسترش فعالیتهای مناطق آزاد صنعتی - تجاری شمال غرب کشور مانند منطقه آزاد تجاری صنعتی ماکو و شناساندن فرصتهای ایجاد شده در اینگونه مناطق به سرمایه داران داخلی و جمهوری همسایه. فرصت‌هایی مانند: معافیت ۲۰ ساله مالیاتی، عدم پرداخت عوارض گمرکی، تضمین سرمایه گذاری خارجی توسط دولت، امکان مشارکت با سرمایه گذاران خارجی بدون محدودیت در نسبت مشارکت و... (پایگاه اطلاع رسانی وزارت کشور، اردیبهشت ۱۳۹۳)

در نمودار ذیل راهکارهای موجود در بخش صنعت برای ایجاد توسعه پایدار مرزی مشاهده می‌شود:

نمودار ۲: راهکارهای موجود در بخش صنعت

(نمودار از نگارندگان)

۳-۵) ارتباطی و حمل و نقل:

مناطق مرزی شمال غربی کشور از نظر ارتباطی با چند کشور همسایه بوده و در واقع معبر ورودی آسیا به اروپا محسوب می شود. ارتباطات این منطقه به سه دسته تقسیم می شود: ۱: زمینی ۲: هوایی ۳: آبی درون منطقه ای. (صفوی، ۱۳۷۸: ۱۰۳) که البته مورد آخر به دلیل کاهش شدید سطح آب دریاچه ارومیه، اهمیت خود را از دست داده است. نخجوان همچون برخی از کشورهای دوتکه، مشکل بسیار بزرگ جدایی از خاک اصلی را دارد و با توجه به اینکه مرزهای این جمهوری با ارمنستان بدلیل بحران قره باغ امنیتی است، در نتیجه برای ارتباط با سرزمین مادری خود (جمهوری آذربایجان) به ایران وابستگی ژئوپلیتیکی دارد. البته نخجوان با کشور ترکیه نیز مرز مشترک بسیار کوتاه ۱۱ کیلومتری دارد و از طریق پل صدرک بر روی ارس، با این کشور ارتباط دارد اما عمدتاً نیروهای ناسیونالیست به این مسیر ارتباطی تکیه دارند و در صورتی که اغلب مردم عادی به سمت جنوب-به ایران می نگرند. (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۳۳۴)

با توجه به اینکه ارتباط زمینی جمهوری آذربایجان و نخجوان تنها از طریق مناطق مرزی شمال غربی ایران میسر می باشد، این امر میتواند تبدیل به فرصتی برای توسعه این نواحی باشد از طریق تامین امنیت بیشتر این نواحی به لحاظ اقتصادی و اجتماعی، افزایش صدور محصولات کشاورزی و صنعتی مناطق مرزی ایران به نخجوان و همینطور نواحی مرکزی کشور، افزایش سطح ترانزیت کالا بین نخجوان و جمهوری آذربایجان و درآمدهای حاصل از آن.

برای نیل به این هدف از نظر ارتباط باید اقداماتی در آتی صورت گیرد:

- تلاش برای بازگشایی مجدد راه آهن تبریز- جلفا - نخجوان. (صدیق، ۱۳۸۳: ۲۴۲).
 - گسترش شبکه مواصلاتی از مرکز به نواحی مرزی
 - فراهم آوردن زیرساخت های لازم و توسعه خطوط زمینی. (اخباری، ۱۳۸۹: ۲۰۷)
 - اجرای موافقتنامه حمل و نقل جاده ای بین المللی بین ایران و جمهوری آذربایجان که طرف آذری نسبت به کاهش متقابل عوارض دریافتی از تردد خودروها تمایلی ندارد (دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۷: ۲۵۶)
 - بهسازی جاده های مرزی جلفا - پلدشت - ماکو (صفوی، ۱۳۷۸: ۱۰۴)
 - احداث پل های جدید بر روی ارس، که در حال حاضر اقداماتی در این زمینه انجام شده است :
- ۱: احداث پل پلدشت - شاه تختی که شهر پلدشت در ایران را به شهر شاه تختی در نخجوان متصل میکند با هزینه ساخت ۳۶۰۰۰۰۰ دلار و طول ۱۶۴ متر که بهره برداری از این پل در ۲۵ مهرماه ۱۳۸۶ نقش مهمی در ارتقا مرادوات دو طرف دارد. (www.ostan-ag.gov.ir)
- ۲: احداث پل جدید جلفا - نخجوان که در بهمن ماه ۱۳۹۲ مورد بهره برداری قرار گرفت و در حال حاضر تردد کامیون ها در آن جریان دارد. (روزنامه کیهان ۱۳۹۲/۱۱/۲۹)

۴-۵) تجاری و گمرکی:

ساکنان مرزی بعنوان گروهی ممتاز از سایر عوامل تجارت خارجی مطرح هستند، دلیل این تمایز را باید در اثرات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی این گروه بر مناطق مرزی و در نهایت کشور، جستجو کرد. یکی از اهداف توسعه تجارت و مبادلات مرزی، ایجاد اشتغال برای پيله وران و درآمد برای مرزنشینان جهت

نگهداشت جمعیت در مناطق مرزی بوده و هرگاه این مبادلات و تسهیلات کاهش یافته، بلافاصله اثرات خود را در مهاجرت مردم این مناطق و رونق مبادلات قاچاق گسترش یافته است و از سوی دیگر خود این عوامل نیز باعث ایجاد مشکلات امنیتی، سیاسی و اجتماعی در این مناطق حساس کشور شده است (امیراحمدیان، ۱۳۸۲: ۱۴۲).

به منظور ایجاد توسعه بیشتر در نواحی مرزی همجوار با نخجوان ضروری به نظر می‌رسد اقداماتی چند صورت پذیرد:

- ایجاد بازارچه‌های مرزی جدید و گسترش فعالیت‌های بازارچه‌های کنونی مانند: پلدشت و جلفا و ارائه تسهیلات بیشتر به انجام مبادلات مرزی در این بازارچه‌ها. نقشی که این بازارچه‌ها در اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی مناطق مرزی بسیار مثبت بوده و اکثر بازرگانان این مناطق کار تجارت خود را از همین بازارچه‌ها آغاز کرده‌اند

- با توجه به اینکه استقرار گمرک در بازارچه‌های مرزی و عدم آشنایی مرزن‌نشینان با قوانین گمرکی، فعالیت این بازارچه‌ها را به رکود کشیده است. اقدام در جهت آشنا ساختن مرزن‌نشینان با این قوانین و اقدام در جهت ساده‌تر کردن ضوابط موجود گمرکی از طریق اداره کل مقررات صادرات و واردات (همان: ۱۴۴-۱۴۲).

- کمک به ایجاد تشکل‌های خصوصی توسعه تجارت از سوی تجار و بازرگانان دو طرف
- کمک به استاندارد کردن کالاهای صادراتی به منظور افزایش اقبال طرف آذری به واردات از مرز ایران (صیدی، ۱۳۸۸: ۸۶-۸۴).

- گسترش همکاری در زمینه مبارزه با قاچاق کالا (همکاری در زمینه مبارزه با قاچاق کالا بر اساس یادداشت تفاهم ۲۳ ژانویه ۲۰۰۴ در حال انجام است).

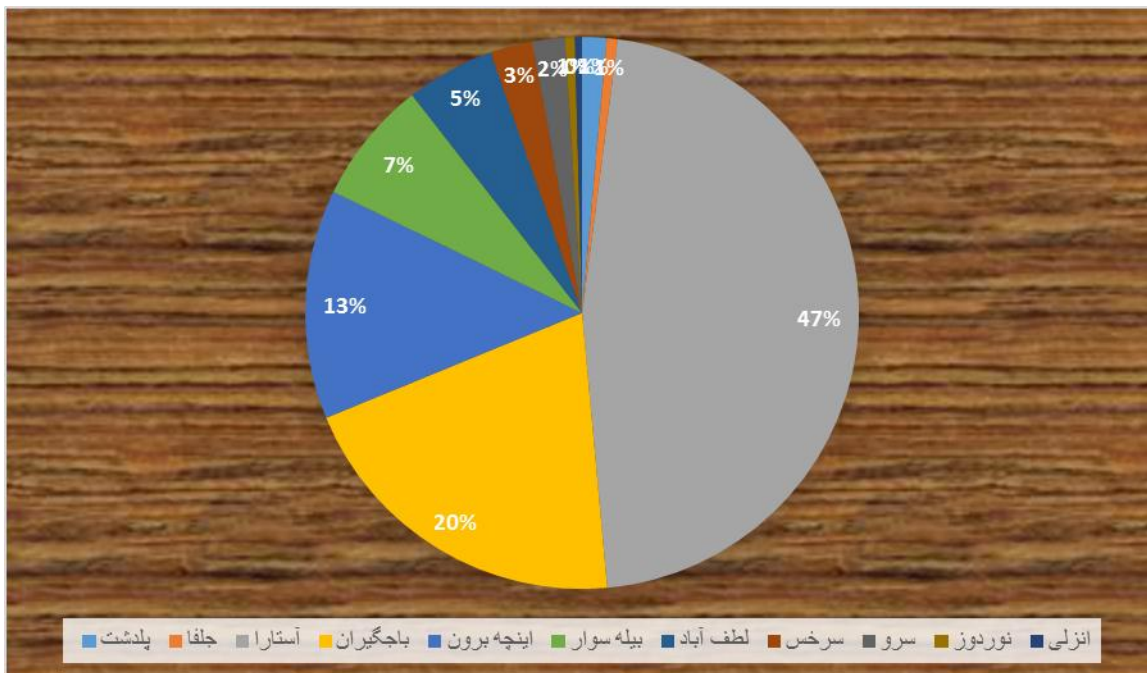
- اجرای موافقتنامه ترجیحات تجاری که در حال حاضر طرف آذری به پیشنهاد پیشینویس موافقتنامه ترجیحات تجاری ایران پاسخ نداده است (دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۷: ۲۵۴).

- برگزاری نمایشگاه‌های اختصاصی تجارتی ارائه محصولات صنعتی، کشاورزی و... (وب سایت اطلاع‌رسانی استانداری آذربایجان غربی ۱۳۹۰/۶/۱۵).

- ایجاد و گسترش فعالیت‌های تعاونی‌های بازرگانی و خدماتی مرزداران و گسترش زبانه‌های توسعه به داخل کشورهای همسایه مانند نخجوان. (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۷۶)

- افزایش سطح مبادلات تجاری از طریق تجارت چمدانی از دو گمرک مرزی جلفا و پلدشت (صنم بلاغی) که در حال حاضر در این زمینه نسبت به سایر گمرکات کشور، وضعیت مطلوبی ندارند. (سالنامه آماری گمرک، ۱۳۹۱).

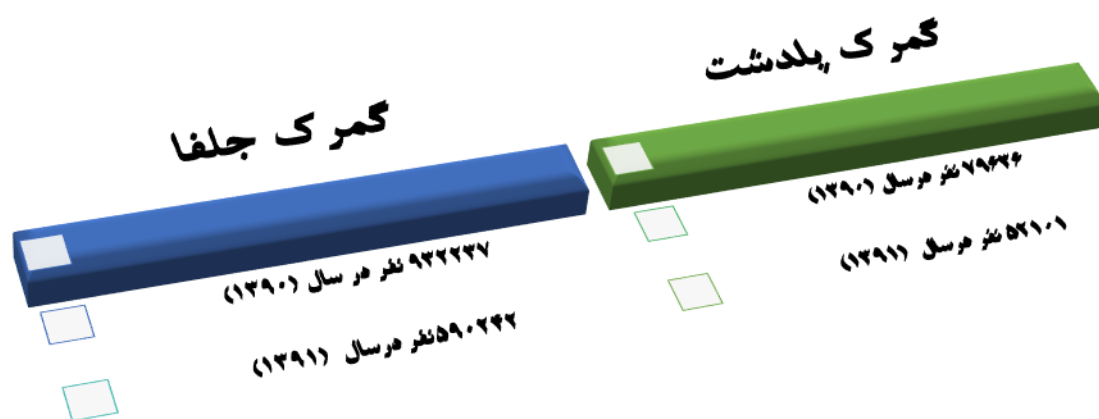
شکل زیر مقایسه وضعیت گمرکات همجوار نخجوان از نظر تجارت چمدانی در سال ۱۳۹۱ می‌باشد:

نمودار ۳: مقایسه دو بازارچه مرزی جلفا و پلدشت با سایر گمرکات کشور از کل ۸۰ میلیون دلار ارزش صادرات چمدانی سال ۱۳۹۱
 منبع: سالنامه آماری گمرک ۱۳۹۱
 (نمودار از نگارندگان)

۵-۵) توریستی:

مناطق مرزی شمال غربی کشور با برخورداری از تمدن کهن و آثار تاریخی غنی و جاذبه های متعدد فرهنگی و طبیعی، وامکانات و خدمات درمانی مناسب، توان بالقوه فراوانی در بهره گیری از فرصت گردشگری دارد. شرایط آب و هوایی مناسب، پوشش گیاهی، رودها، چشمه ها، غارها، آبشارها، قلعه ها، دژها، گونه های مختلف جانوری و گیاهی، اماکن و ابنیه تاریخی، صنایع دستی، جلگه ها و دامنه های پراز گل‌های وحشی، دست بافته های عشایرو از همه مهمتر مردم مهمان نواز و خونگرم، فرصت مناسبی را برای جذب گردشگر و جهانگرد فراهم کرده است (روابط عمومی و بین الملل استانداری آذربایجان غربی، اردیبهشت ۱۳۹۳). ابتدا نگاهی به تعداد مسافرین ورودی از نخجوان از دو ورودی اصلی جلفا و پلدشت (صنم بلاغی) به کشور در سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ اشاره می کنیم:

نمودار ۴: تعداد مسافرین ورودی از نخجوان در سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ به ایران.
منبع: سالنامه آماری گمرک ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱
(نمودار از نگارندگان)

لذا با توجه به حجم بالای مسافران ورودی به ایران از نخجوان که به دلایل مختلف صورت می گیرد که عمده ترین دلیل آن درمانی -توریستی می باشد، و به منظور استفاده از درآمدهای ناشی از حضور این تعداد مسافر به مناطق مرزی کشور و افزایش زمان ماندگاری آنان جهت ایجاد توسعه در این مناطق لازم است اقداماتی چند صورت پذیرد:

- ساخت پارک های گردشگری و مراکز تفریحی و سیاحتی در منطقه (باشگاه خبرنگاران جوان، ۲۵ فروردین ۱۳۹۲).
 - استفاده از ظرفیت رسانه ای صدا و سیما، مطبوعات و سایر رسانه های دیداری و شنیداری برای معرفی بیشتر جاذبه ای گردشگری این مناطق (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۸۰).
 - تلاش برای اجرای کامل توافقنامه تردد آسان مسافران با کشور آذربایجان.
 - لغو تشریفات کاپتاژ خودرو برای اتباع نخجوان برای تردد در خاک کشور و عدم نیاز به رواید برای مسافرت به دو طرف (روزنامه خراسان مورخ ۱۲ مهرماه ۱۳۸۸).
- البته لازم به ذکر است دولت آذربایجان در سال ۱۳۹۱ یادداشت تفاهم مورد نظر را یکجانبه لغو کرده است (روزنامه کیهان مورخ ۱۰ دیماه ۱۳۹۱) که ایران همچنان به این توافقنامه پایبند است و از این رهگذر منافع خوبی نصیب کشور می شود.

۶) تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری:

فرصت های ایجاد توسعه مرزی در مناطق همجوار با جمهوری نخجوان در عرصه های کشاورزی، تجاری و گمرکی، توریسم، صنعت و معدن و ارتباطات و حمل و نقل قرار دارند که البته باید خاطر نشان ساخت که هر کدام از این بسترهای ایجاد توسعه پایدار مرزی به یکدیگر وابستگی متقابل دارند، به عنوان مثال جذب

گردشگر از نخجوان و افزایش مدت زمان ماندگاری آنان بستگی به گسترش ارتباطات، کاهش موانع گمرکی و... خواهد داشت. در نتیجه هر اقدامی در راستای استفاده از فرصت های موجود باید مبتنی بر یک نگرش جغرافیایی و کل نگر باشد. در جدول ۱-۶ فرصت ها و راهکارهای لازم برای ایجاد توسعه همه جانبه مرزی در مناطق همجوار با نخجوان نشان داده شده است:

جدول ۱: راهکارهای ایجاد توسعه پایدار مرزی در عرصه های مختلف در ارتباط با نخجوان.

(جدول از نگارندگان).

کشاورزی	صنعت و معدن	تجاری-گمرکی	توریسم	ارتباطی و حمل و نقل
- توسعه همکاری های منطقه ای - ایجاد صنایع تبدیلی کشاورزی - اجرای طرحهای مشترک آبیاری با نخجوان - تبادل اطلاعات و تحقیقات کشاورزی - ارتقای سطح مبادلات محصولات و تجهیزات کشاورزی	- گسترش فعالیت های مناطق آزاد صنعتی شمال غرب مثل ماکو - توسعه فعالیت های نیروگاهی روی رود ارس - احداث واحدهای صنعتی به منظور تبدیل مواد اولیه وارداتی از نخجوان و صدور مجدد آن به صورت کالای تولید شده.	- ایجاد بازارچه های مرزی جدید و گسترش فعالیت های بازارچه های کنونی - ایجاد تشکلهای خصوصی توسعه تجارت - همکاری در زمینه مبارزه با قاچاق کالا - اجرای موافقتنامه ترجیحات تجاری - رونق دادن تجارت چمدانی - استانداردسازی کالاهای صادراتی.	- ساخت پارک های گردشگری و مراکز تفریحی و درمانی - معرفی جاذبه های توریستی با حداکثر ظرفیت رسانه ای - لغو تشریفات عبور مرزی از قبیل روادید - اجرای موافقتنامه تردد آسان با کشور آذربایجان.	- بهسازی جاده های مرزی - گسترش شبکه مواصلاتی از مرکز به نواحی مرزی - بازگشایی مجدد راه آهن مرزی تبریز- جلفا-نخجوان - احداث پل های جدید روی رود ارس

نتیجه سخن آنکه به منظور ایجاد توسعه پایدار در مناطق مرزی و نگهداشت جمعیت در این مناطق لازم است که اقدامات هماهنگ و سیستمی و نه جدا از هم، برای بهبود اوضاع اقتصادی و اجتماعی در مرزها انجام شود، اقداماتی در حوزه های مختلف صنعت و معدن، کشاورزی، توریسم، حمل و نقل و ارتباطات و تجارت و بازرگانی با توجه به فرصت هایی که از رهگذر همجواری با جمهوری نخجوان وجود دارد. بدون شک برآیند این فعالیت ها کمک به ایجاد توسعه بیشتر در نواحی مرزی کشورمان خواهد بود.

منابع:

- ۱) اخباری، محمد، نامی، محمدحسن (۱۳۸۹) جغرافیای مرز با تاکید بر مرزهای ایران، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۲) امیراحمدیان، بهرام (۱۳۸۲) جمهوری آذربایجان، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۳) باشگاه خبرنگاران جوان، ۲۵ فروردین ماه ۱۳۹۲
- ۴) پایگاه اطلاع رسانی وزارت کشور، ۱۷ اردیبهشت ماه ۱۳۹۳
- ۵) پیشگاهی فرد، زهره، موسوی فر، رحمت ا... (۱۳۸۹) منافع قدرت های فرامنطقه ای و منطقه ای در حوزه ژئوپلیتیکی قفقاز، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۶) جمهوری آذربایجان، (۱۳۸۷) تهران، نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین الملل وزارت امور خارجه

- ۷) جنیفرالیوت، (۱۳۸۷) بررسی مفاهیم پایدار توسعه ترجمه احمد پالان، ماهنامه جهاد، سال ۱۹، شماره های ۲۱۸ و ۲۱۹
- ۸) خبرگزاری ایرنا مورخ ۲۱ اسفند ماه ۱۳۹۲
- ۹) درایسدل و جرالد اچ بلیک (۱۳۷۵) جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا، ترجمه دره میرحیدر، تهران، نشر دفتر سیاسی و مطالعات بین المللی وزارت امور خارجه
- ۱۰) رحمانی، صفت... (۱۳۷۴) آشنایی با توسعه پایدار، ماهنامه جهاد، سال ۱۵، شماره ۱۷۲
- ۱۱) روابط عمومی و امر بین الملل استانداری آذربایجان غربی مورخ ۱۷/۲/۱۳۹۳
- ۱۲) روزنامه خراسان مورخ ۱۲ مهرماه ۱۳۸۸
- ۱۳) روزنامه کیهان مورخ ۲۹ بهمن ماه ۱۳۹۲
- ۱۴) زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶) مقدمه ای بر شناخت مرزهای بین المللی، تهران، اداره چاپ و نشر دانشگاه علوم انتظامی ناجا
- ۱۵) سالنامه آماری گمرک جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱
- ۱۶) صدیق، ابراهیم (۱۳۸۳) روابط ایران با جمهوریهای قفقاز، تهران، نشر دادگستر
- ۱۷) صفوی، یحیی (۱۳۷۸) مقدمه ای بر جغرافیای نظامی ایران، جلد اول شمال غرب و غرب کشور، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۱۸) صیدی، مظفر (۱۳۸۸) عوامل ژئوپلیتیک جمهوری آذربایجان و تاثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۵
- ۱۹) مویر، ریچارد (۱۳۷۹) درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی، ترجمه دره میرحیدر، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- ۲۰) میراب زاده، پرستو، (۱۳۷۳) توسعه پایدار، فصلنامه محیط زیست، شماره ۳

21) www.fa.wikipedia.org

22) www.ostan-ag.go.ir

23) www.worldbank.org